

Həsənova Zahirə Elman qızı LİRİK ƏSƏRLƏRİN MƏZMUNUNUN ÖYRƏDİLMƏSİNİN ƏHƏMİYYƏTİ

Orta məktəb ədəbiyyat kursunun (proqramının) əsas hissəsini ədəbi əsərlər təşkil edir. Dövlətimizin qarşıya qoyduğu məsul və şərəfli vəzifələr bu əsərlərin tədrisi prosesində həyata keçirilir. Ədəbi əsərlərin təlim-təربiyəvi imkanları olduqca genişdir. Şagirdyönümlülük, nəticəyönümlülük, integrativlik, şəxsiyyətyönümlülük, şagirdlərdə həyatı və ünsiyyət bacarıqlarının formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi, onların mənəvi aləminin zənginləşdirilməsi biz müəllimlərin tədris prosesində bu əsərlərdən necə istifadə etməyimizdən çox asılıdır. Ədəbi əsərlər bir təsadüf olaraq dərsləklərə gətirilmir. Onların hər birinin seçilib dərsləklərə yerləşdirilməsində bir qanunauyğunluq, bir zərurət vardır. Dərslək müəllifləri dövlətin nə istədiyini yaxşı bilir və həmin tələbləri ödəyə biləcək bədii nümunələri dərsliyə daxil edirlər. Rəsmi sənədlərin qarşıya qoyduğu tələblərlə Siz də yaxından tanışsınız. Yəni kimi yetişdirməliyik, o şəxsə hansı bilik, bacarıq və keyfiyyətlər aşılamalıyıq bizə bəllidir. İndi o vəzifələri uğurla, şərəflə yerinə yetirmək gərəkdir. Çünki heç kimə etibar olunmayan bir iş, müqəddəs varlıq hesab etdiyimiz şagirdlərimizin gələcək taleyi (dövlətimizin taleyi) bizlərə tapşırılır. Bizim görəcəyimiz hər bir iş həyatı bacarıqlara yiyələnmə, rəqabətə davamlı, öz mövqeyini ifadə etməyi və qorumağı, kollektivdə ünsiyyət qurmağı və işləməyi bacaran, fərqli fikirlərə hörmətlə yanaşan, hər bir addımında ailəsini, dostunu, yoldaşlarını, vətəninə, onun mənafeyini, dövlətçiliyini qorumağa hazır olan, rastlaşdığı problemlərdən qorxmayan, onun məharətlə həll edən, həyatı mövqə qazanmağı bacaran bir insanı yetişdirməkdən ibarətdir. V sinfin sonundakı nəticələr o zaman əldə olunacaq ki, hər üç məzmun xətti üzrə nəzərdə tutulan altstandartlar ilboyu işləsinlər.

V-XI siniflərdə ədəbiyyat fənninin özəyini ədəbi əsərlər təşkil etdiyindən tədris üçün ayrılan vaxtın çoxu həmin əsərlərin öyrənilməsinə həsr olunur. Bundan əlavə proqramda sinifdən xaric oxu materiallarına, summativlərə, layihələrlə bağlı işlərdə müəyyən vaxt məsrəfi nəzərdə tutulmuşdur. Ədəbi əsərlər müəllif narahatçılığının məhsuludur. Ətraf aləmin müxtəlif əxlaqi-mənəvi, ictimai-siyasi, ekoloji və b. problemləri onun bədii araşdırmalarının obyektinə çevrilir. Cəmiyyəti düşündürən aktual problemləri sənətkarlar müxtəlif ədəbi növlərdə əks etdirirlər. Kimin gücü, qabiliyyəti, istedadı hansı ədəbi növə çatırsa, onlar bu ədəbi növdə öz əsərlərini yaradırlar. Əgər ətrafa, təbiətə, insanın mənəvi aləminə münasib ət duyğu, tərənnüm yolundan keçərsə, onda sənətkar lirik növün janrlarından, söhbətvarilik, təhkiyə əsas götürülərsə, epik növün janrlarından, mürəkkəb həyat hadisələrini göstərmək, tamaşaçının gözü önünə canlandırmaqdan keçəcəksə, dramatik növün janrlarından istifadə edir. Hər üç ədəbi növün mziyyətləri və sənətkarlıq cəhətləri ilə bağlı Siz müəyyən təsəvvürlərə maliksınız. Sənətkarların bu əsərləri yazarkən nə kimi hisslər keçirdiyini təsəvvür etmək olduqca ağırdır. Adı bir məsələyə diqqətinizi cəlb etmək istərdik. Yazıçılardan biri müsahib ələrində gün ərzində nə saat işləyirsiniz sualına belə cavab vermişdi ki, on saat. Başqa bir suala - Siz bu müddətdə neçə səhifə irəliləyirsiniz? - cavabı bu olmuşdu ki, əgər povest, yaxud roman üzərində işləyirəmsə, gün ərzində bir səhifə, əgər hekayə üzərində işləyirəmsə, onda bir sətir irəliləməyə çalışıram. Müsahibənin məzmununa diqqətlə fikir verin. Deməli, əlimizdə tutduğumuz hər hansı bir hekayənin meydana çıxmasında sənətkar təxminən 10 saat ərzində görünən nə dərəcədə gərgin əmək sərf etməli olur. Bunu təsadüf saymaq olarmı? Başqa bir filosof dostuna yazdığı məktubunda son sətirlərini bu cür qurtarırdı. - Bağışla ki, vaxtım az olduğundan Sizə məktubu uzun yazmalı oldum. Mənəyə fikir verin. Necə yəni vaxtım az olduğundan? Yəni müəllif onu demək istəyirdi ki, əgər vaxtı olsa idi, onda məktub üzərində bir qədər çox işləyər, onun məzmununu təkmilləşdirər, yığcamlaşdırar və dostunun da vaxtını çox almazdı. Ədəbi əsərlərin üzərində aparılan işlər də belə əzablı və nəticə etibarlı ilə şərəfli bir yoldan keçir. Sənətkar söz əzabını çəkməklə kamil nümunələr yaratmağa səy göstərir. Bəzən bizə adı təsir bağışlayan hər hansı bir daş parçası, şair gözündə gözəl bir poetik obraza, vasitəyə çevrilir. Beləliklə də, bizim gözümdə o, tamamilə yeni bir lövhənin canlanmasına, yeni duyğuların yaranmasına şərait yaradır.

Kitabların insanların səmimi dostlarına çevrilməsinin əsas səbəbi də buradan irəli gəlir. Onu inşa edənlər çalışırlar ki, ən zərif, ən kəsərli, ən poetik sözlərdən istifadə etməklə öz oxucularının qəlbinə yol tapsınlar. Onları həyatsevərliyə, qurub yaratmaq eşqinə, vətən və yurd sevgisinə, böyük məhəbbətə, dostluğa, igidliyə, vətənpərvərliyə, ən gözəl insani keyfiyyətlərə, nəciblik və xeyirxahlığa, insanlar üçün ən yararlı işlər görməyə və s. səsləsinlər. Məhz bədii əsərlərin belə bir üstünlüyə malik olması hesabınadır ki, o, insanların təmənnsiz dostlarına çevrilmiş, həmişə onlara doğru yol göstərmişdir. Təbii ki, həyatda heç kəs dostsuz yaşaya bilməz. Məsələyə bu yönümdən yanaşsaq, orta məktəbdə ədəbi əsərlərin öyrədilməsinin nə qədər əhəmiyyətli olduğunu aydınca görə bilərik.

Ədəbi əsərlərin məzmununun öyrədilməsi (İnduktiv dərslər) Ədəbi əsərlərin məzmununun öyrədilməsi əhəmiyyəti bəzən metodik ədəbiyyatda xeyli müsbət fikirlər söylənilmişdir. Onu qeyd edək ki, əsərin məzmununun düzgün dərk olunması bu gün ən aktual məsələlərdən biri kimi gündəmdə durur. Fənn müəllimlərinin iştirakı ilə təşkil olunan dərslərdə onların mətnə münasibətini müşahidə edərkən bizdə bu qənaət bir daha təsdiq olundu ki, mətnin məzmununu – nədən söhbət getdiyini, dürüst müəyyənləşdirməkdə onların özləri də bilməyərdəkdən səhvlərə yol verirlər. İxtisasartırma kursunda ədəbiyyat müəllimlərinə belə bir sual ünvanlanmışdıq: ədəbi əsərlərin məzmununu başa düşmək, anlamaq asandırmı? Onlar həmin suala fərqli şəkildə cavab vermişdilər. Ən çox bu fikir üzərində dayanılmışdı ki, mətnin dili qəliz söz və ifadələrdən ibarət olanda bu cür mətnləri anlamaq, oradakı fikirləri olduğu kimi başa düşmək olduqca çətinləşir. Belə bir fikrin doğru və ya səhv olduğunu onlara aydın şəkildə çatdırmaq üçün mətn üzərində iş təşkil etməyi qararlaşırdıq. Müəyyən vaxt məhdudiyəti nəzərə alınmaqla onlara bir şeir nümunəsi təqdim olundu və tapşırıq verildi ki, bu şeirin məzmununu ilə yaxından tanış olsunlar. Sonra isə onlara əlavə tapşırıq

DİL VƏ ƏDƏBİYYAT

verildi ki, şeirdən aldığıları təəssüratı bir vərəqdə qeyd etsinlər, orada nədən söhbət getdiyini aydınlaşdırsınlar. 60 nəfər müəllimdən yalnız bir nəfəri dilində çətin söz və ifadəsi olmayan bu parçanın məzmununa qismən yaxın gələ bilmişdi.

Ədəbiyyat

1. Həsəni B. Ədəbiyyatın tədrisi metodikası. Bakı, 2015.
2. Mikayılov Ş. ədəbiyyat nəzəriyyəsi. Bakı, 1996. 175 s.
3. Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəbləri üçün Ədəbiyyat fənni üzrə təhsil proqramı (kurikulumu) (V-XI siniflər). Bakı, 2012

Açar sözlər: orta ümumtəhsil məktəbi, dərslik, lirik əsər, təlim prosesi, əsərin məzmunu, mənimsəmə.

Ключевые слова: средняя школа, учебник, лирическое произведение, учебный процесс, содержание произведения, растрата.

Key words: secondary school, textbook, lyrical work, learning process, contents of the work, embezzlement.

Резюме

Основная часть курса школьной грамотности - литературные произведения. Образовательные и образовательные возможности литературных произведений достаточно широки. Формирование и развитие студентоориентированности, эффективности, интеграции, индивидуальности, студентоориентированности и навыков общения, а также обогащение их духовности во многом зависят от того, как мы используем эти работы в процессе обучения. Статья комментирует эти проблемы и дает комментарии.

Summary

The main part of the school literacy course is literary works. The educational and educational possibilities of literary works are quite broad. Formation and development of student-centeredness, efficacy, integration, identity, student-centered and communication skills, and enrichment of their spirituality depend largely on how we use these works in the teaching process. The article comments on these issues and gives comments.

Rəyçi: dos.S.Abbasova